

wał m.in. Teki Dworzaczka, Archiwum Skowrońskiego z Biblioteki PTPN czy spuścizny Stanisława Karwowskiego i Sławomira Leitgebera z Archiwum PAN w Poznaniu.

Profesor Strykowski, zamykając obrady, przypomniał, jak ważna jest tematyka poruszana na konferencji. Trzeba wyrazić nadzieję, że konferencja w Poznaniu doczeka się kontynuacji.

Piotr Bewicz

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

SYMPOZJUM NAUKOWE „KOMPUTERYZACJA I DIGITALIZACJA W ARCHIWACH”

<http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2014.014>

W Olsztynie 27–28 października 2014 r. odbyło się sympozjum naukowe poświęcone „Komputeryzacji i digitalizacji w archiwach”. Organizatorami tego przedsięwzięcia byli dr Anna Żeglińska z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, dr hab. Waldemar Chorążyczewski, prof. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, oraz dr Rafał Leśkiewicz z Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie.

W sympozjum udział wzięli przedstawiciele Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, dyrektorzy i pracownicy archiwów państwowych z Gdańska, Olsztyna, Poznania, Torunia i Warszawy, przedstawiciele Instytutu Pamięci Narodowej, Ministerstwa Obrony Narodowej, archiwów kościelnych oraz przedstawiciele ośrodków kształcących archiwistów z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Gościem honorowym sympozjum był prof. dr hab. Bohdan Ryszewski.

Uczestnicy oraz zaproszeni specjaliści – prelegenci z zakresu komputeryzacji i digitalizacji archiwów – spotkali się 27 października w pięknej scenarii

Centrum Edukacji Technologicznej „Stara Kotłownia” Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, będącego jednocześnie regionalnym za- bytkiem techniki.

Symposium otworzyli dr Anna Żeglińska (UWM) oraz dr hab. Waldemar Chorążyczewski (prof. UMK). Powitali zebranych, a w szczególności prof. dr. hab. Bohdana Ryszewskiego, autorytet w dziedzinie komputeryzacji i digitalizacji archiwów oraz inicjatora cyklu siedmiu naukowych spotkań archiwalnych w latach 1992–1998, dotyczących komputeryzacji archiwów oraz struktury archiwalnej. Doktor hab. Waldemar Chorążyczewski (prof. UMK) zaznaczył, że symposium jest ulubioną formą spotkań prof. Bohdana Ryszewskiego, wyrasta ono ponadto z seminariów doktorskich, które posiadają łączność genetyczną. Dodał, że program symposium został wykuty w trakcie kilku spotkań, podczas których dokonano również odpowiedniego doboru referentów – specjalistów znających odpowiedzi na kluczowe pytania w podjętej tematyce. Doktor Anna Żeglińska zaznaczyła, że wydarzenie to stanowi kontynuację rozważań archiwalnych z lat ubiegłych. W 2012 r. odbyło się bowiem symposium „Kształcenie archiwalne na poziomie doktorskim”, natomiast w 2013 r. symposium „Zasada strukturalna jako podstawa opisu archiwaliów w zintegrowanych systemach informacji archiwalnej”.

Pierwszy dzień obrad poprowadził dr hab. Krzysztof Narojczyk (prof. UWM), a referat wprowadzający wygłosił naczelny dyrektor Archiwów Państwowych dr hab. Władysław Stępnia (prof. UMK). Podkreślił on fakt, iż specjalnie nie podał tytułu wystąpienia, czekając na ostateczne nakreślenie referatów wszystkich prelegentów. Swoje rozważania rozpoczął od refleksji nad działalnością i dokonaniem w dziedzinie archiwistyki prof. Bohdana Ryszewskiego. Zaznaczył, że jego droga archiwalna i podejmowane decyzje pozostają pod wpływem prac profesora. Kontynuując wypowiedź, pochylił się nad przemianami w archiwistyce polskiej na przestrzeni lat, w tym nad działalnością władz polskich w celu rozwoju i osiągnięcia pozycji na mapie krajów cywilizacji, w której znajdują się sprawy archiwalne oraz komputeryzacją archiwów.

Kolejnym prelegentem był dr Paweł Perzyna (IPN), który w referacie *Problemy terminologiczne wynikające z komputeryzacji archiwów* stwierdził, że archiwistyka nie nadąża z przyjmowaniem nowej terminologii. Stosuje się bowiem często nomenklaturę, która w użyciu archiwalnym zostaje spłaszczona i zaprzecza swojej prawdziwości znaczeniowej.

Jako trzeci głos zabrał dr hab. Waldemar Chorążyczewski (prof. UMK), nakreślając w swym wystąpieniu *Koncepcja komputeryzacji archiwów polskich*

proces prac nad komputeryzacją archiwów na przestrzeni XX i XXI w. Prelegent wspomniał o zespołach zajmujących się problematyką komputeryzacji archiwów: Zespole Informatyka i Archiwa na czele z Stanisławem Nawrockim oraz o projekcie „Azar” z 1984 r. Zaznaczył przy tym, że ich prace usprawniły jedynie proces opisu kartoteki internetowej, tzn. ulepszano opis archiwalny w celu przeniesienia go do komputerów. Wówczas uznano też, że komputeryzacja archiwów to najpierw zagadnienie merytoryczne, a potem dopiero techniczne. Przełomowym momentem w dziedzinie komputeryzacji archiwów stał się 1987 r., kiedy to prof. Bohdan Ryszewski rozpoczął budowę zespołu komputeryzacji archiwów na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Profesor Ryszewski od początku swej pracy podkreślał znaczenie analizy systemowej, która jest konieczna dla budowy systemu informacyjnego. Systemu, który powinien obejmować wszystkie funkcje archiwów, tzn. działać kompleksowo. Zdaniem prof. Bohdana Ryszewskiego aby doszło do budowy skomputeryzowanego systemu informacji archiwalnej, należy zstandaryzować archiwalny opis informacyjny, przeanalizować struktury zasobów i przeprowadzić analizę systemową różnych rodzajów archiwów. Zespół pracujący pod jego przewodnictwem opracował w 1993 r. standard opisu archiwaliów do różnych typów dokumentacji. Powstał on na podstawie ogólnego standardu – FOPAR. Natomiast w 1994 r. prof. Bohdan Ryszewski mógł już formułować model informatyczny systemu informacyjnego komputerowego. Przejście profesora do ośrodka olsztyńskiego spowodowało rozszerzenie badań nad zasadą strukturalną i strukturami różnych zasobów archiwalnych: staropolskimi, kościelnymi, prywatnymi, miejskimi, aktami spraw, dokumentacją techniczną i elektroniczną. Prelegent poruszył także zagadnienie rozwoju komputeryzacji archiwów państwowych – od budowy baz danych do komputeryzacji, informatyzacji i digitalizacji. Podkreślił na koniec, że komputeryzacja powinna oznaczać budowę zintegrowanego systemu informacji archiwalnej, a digitalizację należy traktować jako pochodną tego systemu.

Jako ostatni w tej części obrad głos zabrał dr Andrzej Biernat (NDAP). Jego wystąpienie *Komputeryzacja a digitalizacja w archiwach państwowych w Polsce* dotyczyło rozróżnienia komputeryzacji od informatyzacji. Prelegent podkreślił, że metody związane z komputeryzacją archiwów wypracowane przez prof. Bohdana Ryszewskiego są nadal aktualne. Natomiast dzisiejsza archiwistyka napotyka na swojej drodze wyzwanie, jakim jest internet, który zrewolucjonizował poziom użytkownika.

Po wystąpieniu dr Andrzeja Biernata rozpoczęła się dyskusja poświęcona przede wszystkim problemom terminologicznym oraz wieloznaczności pojęciowej, w szczególności przenoszeniu nomenklatur z nauk pokrewnych do archiwistyki.

Kolejną część obrad rozpoczął dr Hubert Wąjs (AGAD), który w swym wystąpieniu pochylił się nad problemem zastosowania komputerów w Archiwum Głównym Akt Dawnych.

Jako druga głos zabrała dr Anna Żeglińska (UWM). Prelegentka omówiła zagadnienie modeli archiwalnych systemów informacyjnych w świetle zasady strukturalnej, która wprowadza użytkownika do komputerowego systemu informacyjnego. Zaznaczyła, że przez wzbogacenie opisu informacyjnego prowadzonego na wielu poziomach: archiwum, zespołu, jednostki i serii, użytkownik może dotrzeć do każdego interesującego go zagadnienia. Wyszukiwanie staje się zatem efektywniejsze. Łączne potraktowanie wszystkich poziomów opisu archiwalnego, w których dokonują się procesy informacyjne, rozszerza w sposób istotny ramy organizacyjne i funkcje archiwów. Archiwum w dobie komputeryzacji powinno zadowolić nie tylko archiwistę, ale również użytkownika, pełnego satysfakcji z dobrego wyszukiwania.

Pierwszy dzień obrad zakończył referat dr Jerzego Bednarka (IPN) – *ICA-AtoM, ZoSIA, Cyfrowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Przegląd funkcjonalności systemów do zarządzania zasobem archiwalnym*. Prelegentka interesowała przede wszystkim użyteczność owych systemów w kontekście komputeryzacji archiwów, tzn. jako zakres dostępnych funkcji i narzędzi badanego oprogramowania, dzięki któremu możliwe jest spójne zarządzanie całością archiwaliów. Doktor Jerzy Bednarek za główny cel wystąpienia przyjął analizę budowy systemów i programów informacyjnych oraz wynikające z nich perspektywy lub zagrożenia.

Zwieńczeniem dnia był jubileusz 80-lecia prof. Bohdana Ryszewskiego, podczas którego jubilatowi wręczono księgę pamiątkową zawierającą prace autorstwa jego uczniów, współpracowników i przyjaciół.

Drugiego dnia prelegenci oraz uczestnicy sympozjum obradowali w Sali Rady Wydziału Biologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Przewodniczącym obrad był dr Paweł Perzyna (IPN).

Jako pierwszy wystąpił dr Rafał Leśkiewicz (IPN), który zajął się problemem udostępniania zasobu w archiwalnych systemach informacyjnych. Rozróżnił on udostępnianie archiwaliów na zasadzie on-line i off-line tzn. w internecie w sposób swobodny, ale kontrolowany przez archiwum i poza nim

w sposób tradycyjny jak analogowe udostępnianie archiwaliów w czytelnich – w zamkniętym systemie. Podkreślił tu znaczenie digitalizacji rozumianej jako: typowanie i wybór akt, skanowanie, opis zgodny z zasadami metodyki i wreszcie przechowywanie oraz zarządzanie. Stwierdził także, że dzięki digitalizacji mamy do czynienia z powszechną dostępnością dokumentu i jego zabezpieczeniem, tzn. potwierdzeniem autentyczności i wiarygodności. Jednak w wyniku internetowego udostępniania dokumentów dochodzi do zredukowania i spłaszczenia obrazu. Natomiast proces komputeryzacji wymusza dostosowanie metodyki do potrzeb udostępniania on-line i off-line.

Kolejny referat, pt. *Użytkownik jako element systemu informacyjnego*, wygłosiła dr Agnieszka Rosa (UMK). Prelegentka zdefiniowała, w rozumieniu zwyczajowym, użytkownika w systemie informacyjnym. Stwierdziła, że owy użytkownik jest: korzystającym z zasobu, zamawiającym kwerendę, zamawiającym bądź odbierającym wystawę, lekcję czy też pokaz. Użytkownik zatem stanowi nieodłączny element systemu informacyjnego i w zależności od jego udziału w systemie można wyróżnić trzy modele procesu informacyjnego. Składowe modeli są takie same, tzn. archiwista, użytkownik, zbiór źródeł pierwotnych, zbiór źródeł pochodnych, ale występują pomiędzy nimi różne relacje. W modelu pierwszym to użytkownik inicjuje wyszukiwanie za pośrednictwem źródeł pochodnych, a archiwista może służyć jedynie pomocą. W modelu drugim użytkownik kieruje pytanie do archiwum, a archiwista wyszukuje odpowiedź. W modelu trzecim zaś interakcja następuje pośrednio z inicjatywy archiwum. Użytkownik zatem biernie pobiera informacje, a archiwista sam musi nakreślić potrzeby użytkownika. Zdaniem autorki referatu ważne jest także kształcenie użytkowników, które wpływa na efektywność wyszukiwania. Im lepsze metody, formy i środki kształcenia tym lepsze wyszukiwanie i kompetencje użytkownika.

Ostatni referat, *Rola i zakres współpracy archiwisty i informatyka*, przedstawili dr Wiesław Nowosad (UMK) i dr hab. Krzysztof Syta (UMK). Prelegenci zaznaczyli, że wpływ na pracę archiwisty ma odpowiednie oprogramowanie. Zauważyli, iż budowa przez prof. Bohdana Ryszewskiego systemu FOPAR i oparcie go na standardzie ISIS była poprzedzona zastosowaniem tego standardu w bibliotece uniwersyteckiej w Toruniu. Zakład Archiwistyki w Toruniu, z którym związany był wówczas prof. Bohdan Ryszewski, współpracował bowiem z biblioteką uniwersytecką. Referenci nakreślili również trzy typy reakcji zachodzących pomiędzy archiwistą a informatykiem, mianowicie: archiwista państwowy a informatyk, archiwista-urzędnik a infor-

matyk, archiwista-przedsiębiorstwo prywatne a informatyk. Doszli także do wniosku, iż najwięcej interakcji zachodzi w ostatnim modelu, tutaj bowiem informatyk przyjmuje rolę rzemieślnika, a archiwista decyduje często o sposobie przepływu dokumentacji i jej archiwizacji. W pozostałych przypadkach archiwista otrzymuje z reguły gotowy system informacyjny, natomiast informatyk spełnia się w roli programisty tylko na szczeblu centralnym.

Obrazy dwudniowego sympozjum zakończyła dyskusja panelowa, która skupiła się wokół problematyki zawartej w wygłoszonych w tym dniu referatów.

Jako pierwszy głos zabrał dr Rafał Leśkiewicz, który po wysłuchaniu referatu dr Agnieszki Rosy stwierdził, że archiwa nie są w stanie odpowiedzieć na wszystkie potrzeby użytkowników.

Następnie prof. Bohdan Ryszewski, odnosząc się do referatu dr Wiesława Nowosada, przypomniał kilka ważnych faktów historycznych z zakresu dziejów archiwistyki i komputeryzacji archiwów. Profesor podkreślił, że zawsze pracował na gruncie archiwistyki i nigdy nie potrzebował informatyki. Stąd też współpracował przede wszystkim z bibliotekarzami, specjalistami z zakresu informacji naukowej. Jednym z nich był dr Górnicki z Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, którego profesor wysłał na kurs dla bibliotekarzy z zakresu podstawowej obsługi komputera. Mimo to nie zdecydował się na wprowadzenie komputerów do zarządzanej przez siebie Biblioteki Uniwersyteckiej. Oczywiście badał procedury, możliwości komputeryzacji oraz obliczył liczbę błędów i korekt. To wszystko ugruntowało go jednak w przekonaniu, że nie opłaca się wprowadzać komputerów do działań biblioteki. Pierwszy komputer zaś kupił za namową prof. Sławomira Kalembki ze środków, którymi dysponował właśnie prof. Kalembka. Mówca wspominał też o bazach danych w Accessie, na których zdefiniowanie zdecydował się po opracowaniu FOPAR-u. Opowiedział również o pierwszych szkoleniach asystentów i archiwistów, które prowadził w Poznaniu na podstawie standardu ISIS i baz danych w Accessie. Pierwszym informatykiem, z którym profesor podjął współpracę, był dr Wiesław Nowosad, którego nazwał „informatykiem własnego chowu”. W kolejnych latach wprowadził informatykę historyczną do programu studiów wyższych na kierunku archiwistyka.

Prof. Bohdan Ryszewski odniósł się również do problemu potrzeb użytkowników. Zwrócił uwagę na konieczność prowadzenia badań nad użytkownikami archiwów. Zauważył, że współpraca pomiędzy użytkownikiem a archiwistą wzbogaca archiwalny system informacyjny. Użytkownik nie jest

intruzem, a jego kształcenie nie polega na dostarczaniu treści merytorycznych tylko metodycznych. W systemach skomputeryzowanych potrzebna jest znajomość metody. Jednak dzisiejsze systemy są niczym innym jak bazami danych, w których użytkownik musi umieć się poruszać. Bibliotekarze i informatolodzy prowadzą szkolenia z zakresu korzystania z systemów informacyjnych, więc i archiwiści powinni uczyć specyficznej metody wyszukiwania dla swoich baz. Profesor wspomniał, że o procesach tworzenia baz danych z trzema krokami wyszukiwania i słowami kluczami mówił już w trakcie zajęć uniwersyteckich w Toruniu. Zaznaczył, że dzisiaj jest łatwiej, gdyż wyszukiwanie może być tekstowe. Dawniej komputery nie pozwalały na takie metody działań.

Głos w dyskusji zabrała także dr Agnieszka Rosa, mówiąc, iż trudno jest przewidywać potrzeby użytkowników, łatwiej jest odpowiedzieć na potrzeby związane z umiejętnościami użytkownika.

Ostatecznie dyskusję zakończyła refleksja prof. Bohdana Ryszewskiego, który stwierdził, że istnieje różnica między jego teorią, a więc tym, co uznają za właściwe jego uczniowie i zwolennicy, a praktyką archiwów. Profesor zaznaczył, że pracował zawsze na gruncie archiwistyki, do której dodał informatologię – równą archiwistyce dziedzinę nauki, która wzbogaciła archiwistykę przez pojęcie systemu. Zauważył, że wśród powszechnie tworzonych systemów informacyjnych brak jest systemów o właściwej dla nich formie, występują jedynie ułomne bazy danych. Informatycy je tworzący nie mają wykształcenia informatologicznego i to stanowi ich wielkie braki. Według profesora właściwa jest komputeryzacja, która zaczyna się od analizy systemowej, prowadząc do budowy standardu, a następnie do budowy systemu informacyjnego, a nie digitalizacja. Organizowane pod patronatem prof. Bohdana Ryszewskiego sympozja są próbą powrotu do opisanego w ten sposób klasycznej komputeryzacji.

Marta Adamska, Kinga Lisowska

(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)